

Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти

Інтегрований навчальний курс. 6 клас

За модельною навчальною програмою для 5-6 класу

М. Кафтан, О. Козорог, І. Костюк, М. Мудрого, В. Селіваненка

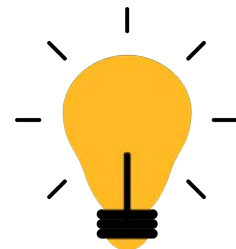

**Марина Кафтан
Ірина Костюк
Ксенія Новікова**

2-річний інтегрований пропедевтичний курс:

формування елементарних
знань про сучасне, минуле
та майбутнє як невід'ємні
складові суспільного
життя

формування в учнів
комплексного бачення
єдності локального,
національного
та глобального вимірів
суспільного життя

фундамент для
подальшого ґрунтовного
вивчення історії
та громадянства
у наступному циклі базової
освіти та у старшій школі

Підхід до змісту:

- інтеграція знань про минуле й сучасне українського суспільства
- формування суспільно свідомого учнівства з виразним рівнем ціннісної орієнтації
- пізнання та утвердження цінностей поваги до гідності людини, її прав і свобод

5 КЛАС

Розділ 1

Спільноти, в яких я живу

Розділ 2

Моя країна
— Україна

6 КЛАС

Розділ 3

Що таке
історія та як
її вивчають

Розділ 4

Як історія
пов'язана з
теперішнім і
майбутнім

6 клас

3

Що таке історія та як її вивчають

Вступ. Що ми знаємо про суспільство та Україну.

1. Що таке сучасний світ і чим він відрізняється від світу минулого.
 2. Що таке минуле, хто і як його вивчає.
 3. Історичний час як основа розуміння минулого.
 4. Роль простору в розумінні минулого і сучасного світу.
 5. Вплив простору на організацію суспільства.
 6. Як історики дізнаються про минуле.
 7. Де зберігаються свідчення минулого.
- Узагальнення. Значення праці істориків.

4

Як історія пов'язана з теперішнім і майбутнім

8. Історія, яка нас оточує.
 9. Як людина включена в історію.
 10. Історія як єдність тяглості та змінності.
 11. Україна в історично-просторовій перспективі.
 12. Багатоманітність і єдність сучасного світу.
- Узагальнення. Місце України у світі.

Змістове наповнення підручника, 6 клас

Зміст

ВСТУП

- § 1. Що ми знаємо про суспільство та Україну 6
§ 2. Зв'язок минулого і сучасності. 8

ТЕМА 1. ЩО ТАКЕ СУЧАСНИЙ СВІТ, ЧИМ ВІН ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД СВІТУ МИНУЛОГО

- § 3. Яким є сучасний світ. Головні риси сучасного глобального світу. 10
§ 4. Як світ представлений на географічних і політичних мапах 17
§ 5. Україна як частина Європи та всього світу. 25
§ 6. Україна та міжнародні організації 32

ТЕМА 2. ЩО ТАКЕ МИНУЛЕ, ХТО І ЯК ЙОГО ВИВЧАЄ

- § 7. Історія як минуле і як розповідь про минуле.
Чому вивчення минулого є важливим. 39
§ 8. Коли і як минуле стає історією 44
§ 9. Хто вивчає минуле 48
§ 10. Чим займаються археологи 53
§ 11. Хто допомагає історикам вивчати минуле 60
§ 12. Що вивчають історики 65
§ 13. Про кого й чому пишуть історики 71

ТЕМА 3. ІСТОРИЧНИЙ ЧАС ЯК ОСНОВА РОЗУМІННЯ МИНУЛОГО

- § 14. Вивчення минулого як занурення в час. 77
§ 15. Що таке історичний час 81
§ 16. Лінія часу для людини, родини, народу, людства 86
§ 17. Україна на шкалі історичного часу 91

ТЕМА 4. РОЛЬ ПРОСТОРУ В РОЗУМІННІ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО СВІТУ

- § 18. Що таке історико-географічний простір 100
§ 19. Заселення Землі людьми. 106

ТЕМА 5. ВПЛИВ ПРОСТОРУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА

- § 20. Людина і простір. Вплив людини на навколишнє середовище 112
§ 21. Осілі, кочові, гірські та рівнинні культури 120
§ 22. Поняття та види міграції 126
§ 23. Примусові переселення. 132
§ 24. Вплив міст і міського способу життя на розвиток суспільства 138
§ 25. Виникнення і розвиток промисловості 145

286

Зміст

ТЕМА 6. ЯК ІСТОРИКИ ДІЗНАЮТЬСЯ ПРО МИНУЛЕ

- § 26. Різновиди історичних джерел.
Пошук джерел історичної інформації 151
§ 27. Писемні джерела та їх значення. 155
§ 28. Писемні джерела періоду Київської держави 161
§ 29. Речові джерела 167
§ 30. Датування писемних і речових джерел. 173

ТЕМА 7. ДЕ ЗБЕРІГАЮТЬСЯ СВІДЧЕННЯ МИНУЛОГО

- § 31. Роль архівів і бібліотек у збереженні та вивченні
історичних матеріалів 180
§ 32. Що таке музеї та навіщо їх створюють 185
§ 33. Види музеїв 190

ПОВТОРЮЄМО ТА УЗАГАЛЬНЮЄМО

- § 34. Значення праці істориків. 196

ТЕМА 8. ІСТОРІЯ, ЯКА НАС ОТОЧУЄ

- § 35. Родинна пам'ять. Історія в сімейному альбомі
та домашньому архіві. 198
§ 36. Як минуле присутнє у повсякденності 203
§ 37. Пам'ятники та місця пам'яті 207

ТЕМА 9. ЯК ЛЮДИНА ВКЛЮЧЕНА В ІСТОРІЮ

- § 38. Минуле людини та людства 213
§ 39. Життєві історії. 217

ТЕМА 10. ІСТОРІЯ ЯК ЄДНІСТЬ ТЯГЛОСТІ Й ЗМІННОСТІ

- § 40. Що таке тяглість в історії. 223
§ 41. Праця і дозвілля у минулому і тепер 227

ТЕМА 11. УКРАЇНА В ЧАСІ І ПРОСТОРІ

- § 42. Територія розселення українців у минулому і тепер 232
§ 43. Формування українського народу 237
§ 44. Україна поза Україною. Українська діаспора 243
§ 45. Державність на українських землях протягом століть. 249
§ 46. Україна як незалежна держава 255

ТЕМА 12. БАГАТОМАНІТНІСТЬ І ЄДНІСТЬ СУЧАСНОГО СВІТУ

- § 47. Суспільство і культура 260
§ 48. Культурна спадщина та історичний досвід. 265
§ 49. Що таке прогрес. Як міркували про майбутнє в минулому. 270
§ 50. Зв'язок минулого із сучасністю і спрямованість у майбутнє 276

ПОВТОРЮЄМО Й УЗАГАЛЬНЮЄМО

- § 51. Місце України у світі 282

Зміст

Апарат орієнтування

Як працювати з підручником

Наш підручник влаштований звично для тебе. Зміст поділений на теми, всередині яких є параграфи. До кожного параграфа є **ключове запитання**.

Матеріал параграфа складається із розповідного тексту та добірок джерел.

Майже у кожному параграфі є рубрика для дуже допитливих та ерудованих **“Цікавий факт”**, іноді із запитаннями до інформації.

Надзвичайно важливим елементом підручника є **запитання і завдання** до тексту параграфа або до добірки джерел різного типу.

Запитання на початку параграфа спонукатимуть тебе пригадати вивчене раніше.

Для аналізу виділених **текстових джерел** (уривки з документів, історичних досліджень, літературних творів тощо) важливо з'ясувати:

- хто і коли це написав,
- про що йдеться у тексті, значення всіх слів,
- як це джерело допомагає зрозуміти тему параграфа.

Дата	1900 р. н. е.	1910 р. н. е.	1920 р. н. е.	1930 р. н. е.	1940 р. н. е.	1950 р. н. е.	1960 р. н. е.	1970 р. н. е.	1980 р. н. е.	1990 р. н. е.	2000 р. н. е.
1900 р. н. е.	1910 р. н. е.	1920 р. н. е.	1930 р. н. е.	1940 р. н. е.	1950 р. н. е.	1960 р. н. е.	1970 р. н. е.	1980 р. н. е.	1990 р. н. е.	2000 р. н. е.	

Працюючи з **візуальними джерелами** (фотографії, картини, схеми, таблиці), варто визначити:

- що саме зображено, важливі деталі,
- чи є підпис і як він допомагає зрозуміти зміст візуального джерела,
- як візуальне джерело пов'язане із темою і ключовим запитанням параграфа.

У підручнику багато карт. Завжди треба:

- прочитати назву карти,
- розглянути карту та легенду до неї,

Зверни увагу: деякі карти схематичні, тому вони не мають умовних позначок і їхньої розшифровки

- поміркувати, як карта доповнює матеріал параграфа,
- знайти запитання і виконати завдання до карти.

Літературні запитання і завдання

- Почитай повість "Братів наших", "Надбуржеське право", "Нагір'я". Від яких слів вони походять?
- Лемки і словаки міста та міського життя? Чи міста міського відомі тільки як торговельні? Що нового і цікавого у сільському житті?
- Що об'єднувало городян у містечку? Що спільного та відмінного було у заняттях міщаків?
- Як запровадження революційних цілей і надбуржеського права вплинуло на націоналістичну свідомість?

Наприкінці параграфа є рубрика **“Підсумкові запитання і завдання”**. Завдяки їм ти зможеш узагальнити матеріал та творчо опрацювати його.

Домашні завдання спрямовані на розвиток твоєї уяви, творчості та усвідомлення пов'язаності малого світу навколо тебе і великої історії країни і людства.

Для того, аби підготувати повідомлення, тобі треба обрати, буде воно усне чи письмове.

Для будь-якої форми повідомлення варто чітко окреслити тему, знайти приклади, що допомагають її розкрити, сформулювати відповідь на запитання.

Для усного повідомлення варто заздалегідь підготувати перелік ключових слів або укласти план відповіді.

Алгоритм створення есе

- Вибери і запиши тему.
- Сформулюй твердження як відповідь на запитання / завдання.
- Підкріпи своє твердження прикладами.
- Запиши висновок.

Мультимедійну презентацію слід підготувати заздалегідь.

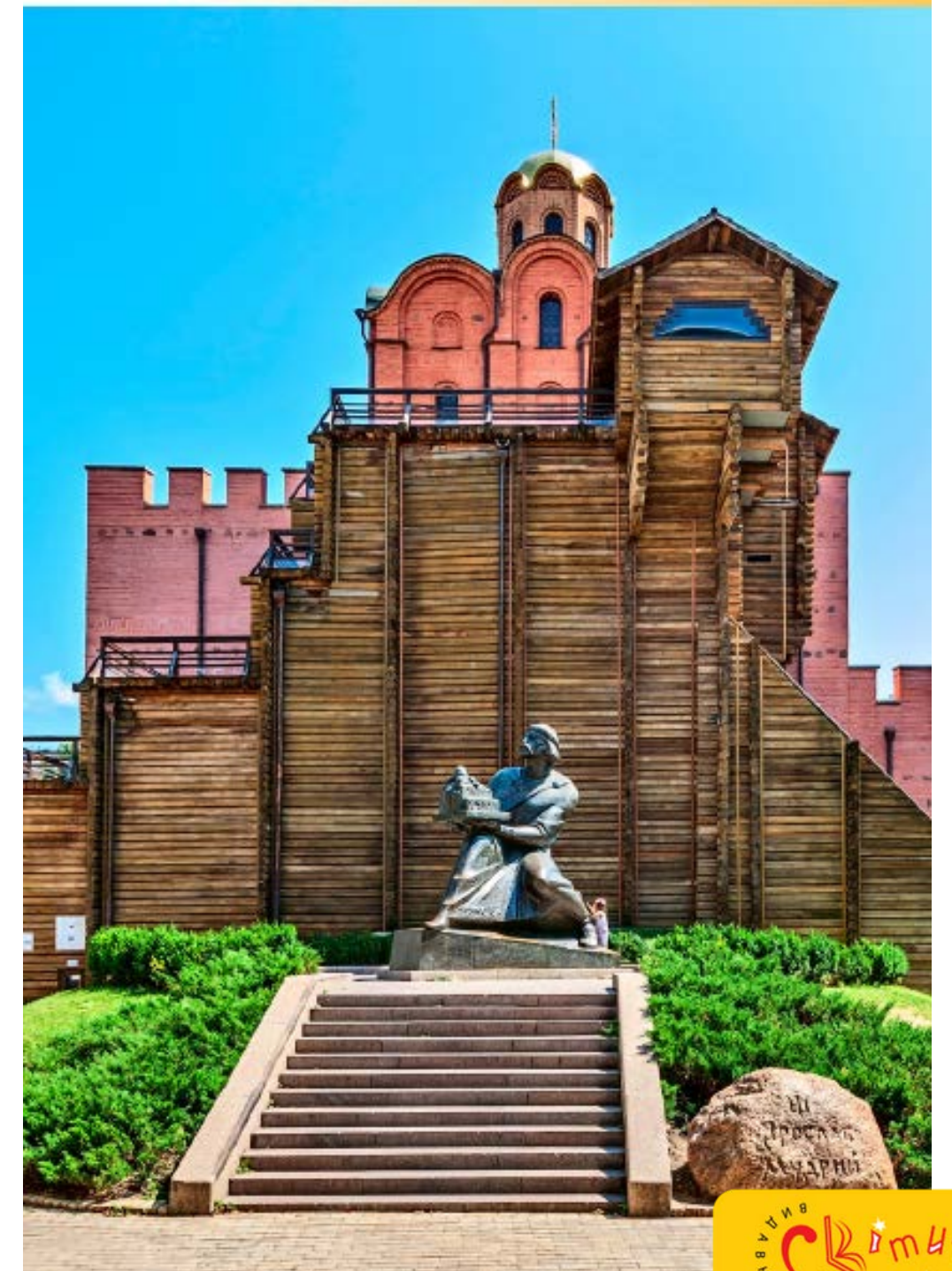
Вдома потренуйся її демонструвати і коментувати.

До підручника внесено зміни відповідно до методичних рекомендацій МОН та ІМЗО

Деякі з них:

- Примусові переселення. Розмова про примусові переселення людей і цілих народів (на прикладі депортації кримських татар, депортаційних акцій щодо українців).
- Писемні джерела та їх значення. Пов'язаність писемних джерел із матеріалом для письма. Писемні джерела періоду Києво-Руської держави (Русі-України).
- Речові джерела періоду Києво-Руської держави (Русі-України).

Джерело 7

Зі спогадів Зейнеб Ібрагімової про депортацію з Криму (рідного села вже немає): «Прийшли радянські солдати, сказали: «Вам 15 хвилин, збирайтеся!». А що збирати? Будинки спалили, на дошках спимо! Одягнути нічого. Документів немає. Нас оточили, дощ падає, діти мокрі, ще не ходять, на руках у матері плачуть. А солдати штовхають її: «Ідіть!». Мама втомилася, трясеться від холоду, несе дітей... Нас вивезли до Узбекистану, у Ферганську область».

Джерело 8

Кримські спецпереселенці на роботах у Сибіру

Польські солдати виганяють українські родини з їхніх будинків для переселення на західні землі Польщі

Джерело 10

Картина художника Рустема Емінова «Поїзд смерті» з циклу про депортацію кримських татар

8. Які почуття викликають у тебе **джерела 2–10**? Чому? Що могли відчувати люди, коли влада оголосила примусове переселення? Які труднощі постали перед людьми під час вимушеної подорожі? Які складнощі чекали на них на новому місці?
9. Обери три джерела, які, на твій погляд, найкраще ілюструють зміст параграфа. Порівняй свій вибір із тим, який зробили твої однокласники та однокласниці. Обговоріть свій вибір.

Сьогодні депортація як покарання застосовується щодо осіб, які нелегально перетнули кордон або перебувають у країні, не маючи на це законного права.

У XX столітті депортації стали дуже поширеним явищем. Їх застосовували не лише щодо окремих людей, але й щодо цілих народів чи суспільних груп. Так, Радянський Союз цілеспрямовано переселяв людей по своїй велетенській території, щоб створити єдиний «радянський народ» і позбавити його можливості опору партійній політиці. Влада незаконно позбавляла людей права жити на своїй землі й насильно переселяла їх деінде. Особливу увагу приділяли прикордонним регіонам — звідти вивозили всіх «ненадійних» із погляду влади громадян. З Далекого Сходу, наприклад, виселили корейців, щоб ті не підтримували зв'язків із земляками, які жили по інший бік кордону. За надуманими звинуваченнями переселяли деякі кавказькі народи.

3. Роздивись **карту 17** — мапу найбільшої у го Союзу, який існував з 1922 по 1991 рр. прями примусових переселень. Звідки й них? Як ти думаєш, скількох людей могли с у цій карті вражає?

Карта 17 • Карта примусових переселень на

4. Знайди на цій карті Україну (у західній частині півострів). Зверни увагу на те, звідки мусових переселень. Про що свідчить така

Джерело 4

Зі спогадів Афізе Джеват про виселення з Криму: «8 травня о третій ночі у двері сильно постукали. Увійшли три озброєних солдати і оголосили: «Вас усіх виселяють. Візьміть продукти на 3 дні. На збори 15 хвилин, вдягайтеся, виходьте. Зброя в домі є?».

Ми почали у їх присутності вдягатися. Я змогла взяти одну ковдру, килимок, на який можна було садити дитину, 2-3 кг продуктів, вдягла на себе і на маму, який тоді було 75 років, пальто... Солдати самі зачинили двері на замок і ключі поклали у свої кишені. Йшли до машин пішки, кілометри зо два.

Джерело 5

Примусове завантаження українців у товарні вагони для депортації у віддалені регіони

Джерело 6

Зі спогадів Марії Тростянчин про села Башню Горішню (Гірну) та Башню Долішню (Дільну) на Любачівщині та виселення українців із Польщі.

Журналіст. А що з собою Ви брали в дорогу?
Марія. Ну брали зерно, там всякі крупи, такево, що могли взяти. І одяг, постіль та й дітей. Шо могли взяти...

Журналіст. А Ви як їхали, Ви знали, куди Ви попадете, в яке село?

Марія. Ні, ніхто не знав. То нас в товарняк посадили, в товарний поїзд, і ми їхали. То мама казала, що мене чуть не загубили. Бо поїзд рухав, товарняк, знаєте, двері відкриті були, а я скотилася, половини мене не було. Каже, мене схватила. А то вночі були, задрімали всі.

Як кримські татари та українці стали жертвами депортацій

5. Порівняй історії депортації кримських татар і українців у період після Другої світової війни. Що у них спільного?

Під час Другої світової війни 1939–1945 рр. мільйони людей були вимушені залишити свої домівки та опинилися далеко на чужині. Люди тікали від війни, тому виїжджали далі від небезпеки. На території, яку окупували німецько-нацистські загарбники, молодь примусово вивозили на роботу в Німеччину. Там їх називали *остарбайтерами* — тобто працівниками зі Сходу. Сотні тисяч радянських військовополонених потрапляли до концтаборів. Згодом Радянський Союз, США, Велика Британія, Франція перемогли гітлерівську Німеччину — війна припинилася, але страждання людей не закінчилися.

Радянське керівництво навесні 1944 року безпідставно оголосило, що силоміць вивезло з рідного Криму до сиримських татар, греків, болгар, вірмен, еленців із Причорномор'я. На їхнє місце айонів, переважно з Росії. Під час вивезахливих умови та голод загинули тисячі лідок переселення загинув приблизно татарин, ці події пропонують вважати герозроду.

ело 1

те
ня
оду

де-
та
дії

зті
ш,
ра-

Цікавий факт

Трипільські піктограми та їх можливе значення
(на думку українських учених)

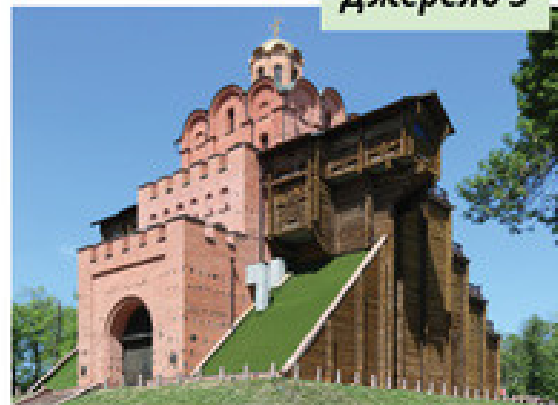
На території України не було великих покладів лішати на ньому розлогі послання, як це робили єгиптяни та майя. Тут не ріс папірус, з якого можна було зробити папір. Наші предки користувалися іншими матеріалами: глиною, кісткою, дерев'яними дошками, пергаментом.

За часів Київської держави заможні люди, аристократи, писали на пергаменті, а прості люди — на дерев'яних дошках. Звичайні люди писали на корі дерев (вій корі). Це доступний матеріал, але зберігається погано, особливо в кліматичних умовах України. На бересті писали документи державного значення, зазвичай літописи. Дослідники називають мову часів України старослов'янською чи церковнослов'янською. Ця мова є основою сучасної української мови.

Написи, вирізьблені на стінах, називаються графіті. Найбільше графіті знайдено в Софії Київській, де дослідники знайшли понад 7 тис. графіті різними мовами: українською, грецькою, латинською, польською, італійською тощо. Графіті знаходять і на стінах Берестові, Золотих Воріт у Києві, церкви святої Софії в Галичі (сучасна Івано-Франківська область).

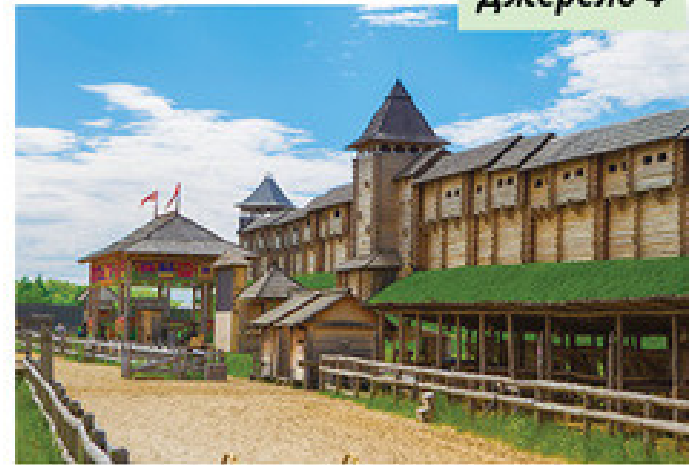
5. Як ти вважаєш, чому до нас не дійшли житлові будинки часів князівської Русі? Яке слово в описі джерел 3, 4 свідчить про те, що споруди на фото — неоригінальні?

Джерело 3

Реконструкція Золотих воріт у Києві

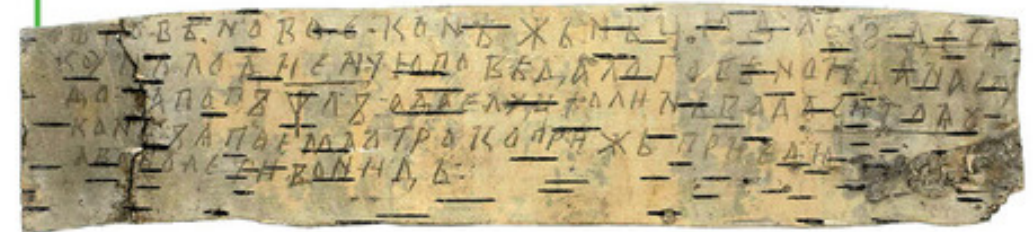
Джерело 4

Відтворення захисних споруд у розважальному парку "Київська Русь"

3. Який вид писемності представлений у джерелах 1, 2? На якому матеріалі зроблені ці писемні пам'ятки? До якого виду писемних джерел належать наведені записи? Чому історики цікавляться такими написами?

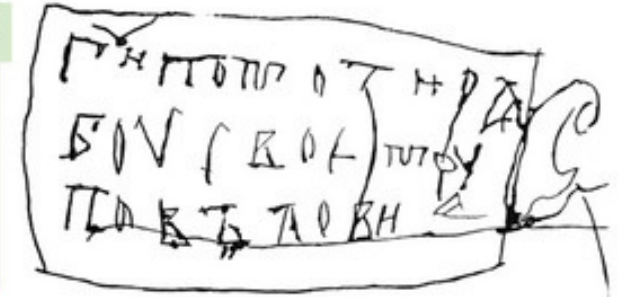
Джерело 1

Берестяна грамота часів України-Русі, приблизно 1110–1124 рр. Лист Говенової до Нежнички з вимогою повернути гроші в сумі 60 кун, залишені йому на зберігання її покійним чоловіком (Говеном)

Джерело 2

Відтворення напису на стінах собору у Києві: "ПОМОЗИ РАБУ ЛОВИ". XI-XII ст.

Важливою рисою писемності часів Київської Русі є ротильність написів на бересті та інших рукописних творах X–XIII ст. Великі, поважні, написані на бересті, а за наказом влади, літописи відображають конкретну ситуацію, а значний відрізок історії. Втім, на відміну від берестяних грамот чи графіті, літописи — вторинні документи, часто написані через сотні років після описаних подій.

Одним з найдавніших українських літописів є "Повість минулих літ", складена на початку XII ст. Вважається, що автором цього літопису був чернець Нестор. В історії він відомий як автор літопису. Оригінальний текст не зберігся, але ми знаємо про нього з переписів XV ст. та пізніших. "Повість минулих літ" Нестора розповідає про створення руської держави у IX ст., появу князівської династії Рюриковичів.

Накопичення знання та розуміння на основі вивченого в 5 класі

Накопичення розуміння та усвідомлення понять

5 клас

2. Які запитання ти можеш поставити автору цих скульптур? Що можуть означати ці порожні частини тіл? Готовність до нового наповнення чи вивірність із минулого? Чому ти так думаєш?

3. Склади розповідь про скульптуру за планом.

1. Хто зображений (стать, вік)?
2. У що людина вдягнена?
3. Яка роль сумки / валізи в цій скульптурі?
4. Як ти думаєш, ця людина щаслива, радісна чи радше задумана, зосереджена?
5. Що ще ти помічаєш?

За час свого існування Україна стала "великою" і "малою" батьківщиною для багатьох народів і представників різних національностей та культур.

Іноді життя складається так, що люди тимчасово або назавжди переїжджають до іншої країни. Її можуть називати " новою " батьківщиною, але зазвичай такий переїзд, навіть зумовлений радісними обставинами, викликає тугу за тією батьківщиною, яку людина залишила. Проте мігранти реагують на це по-різному. Хтось повертається, хтось приїздить у гості, а хтось створює осередки рідної культури на новому місці. Поза Україною мешкають мільйони українців у багатьох країнах. Майже всюди вони започатковують гуртки з вивчення української мови та культури, заснують танцювальні та музичні колективи й театри, випускають журнали, створюють сайти про життя місцевої громади (її називають діаспорою).

Нині переїжджати до інших країн стало легко. Завдяки літакам, потягам і можливості заздалегідь знайти роботу така подорож не вимагає надмірних зусиль. Учені вважають, що ніколи в історії людства не було настільки масштабних переселень.

3. Людство як велика громада

Приблизно з пів століття тому темп життя людства пришвидшився. Цьому сприяв розвиток економіки і транспорту. Стало вигідно, наприклад, переносити виробництво з одного континенту на інший — де в робітників набагато нижча зарплата.

Тож дослідники розвитку суспільства заговорили про глобалізацію.

Глобалізація — прискорений обмін і рух (людей, товарів, послуг, технологій, культури), що відбувається одночасно по всій планеті.

Це явище не можна назвати однозначно хорошим чи поганим. З одного боку, глобалізація означає миттєве поширення, наприклад, вина-

ходів. Якщо вже хтось винайшов і почав виробляти, скажімо, ліки від якоїсь хвороби, то вже за рік-два їх можна буде придбати будь-де у світі.

Те саме відбувається і з модою, і з культурою. Ми дізнаємося, який фільм здобув нагороду "Оскар" чи яка пісня здобула "Греммі" тієї самої миті, що й фанати в Бразилії, Австралії чи на Мадагаскарі. Наші купівельні звички дуже відрізняються від тих, що були в наших предків сто чи двісті років тому. Ми легко можемо ласувати екзотичними фруктами, купувати речі в крамницях, розташованих у десятках тисяч кілометрів, не встаючи з дивана. Англійська мова перетворилася на мову міжнародного спілкування. Знаючи її, можна porozумітися з людьми в більшості країн світу.

Але в усіх цих зручностей є і, так би мовити, "темний бік". Цілі культури та мови зникають під впливом загальносвітової моди на все однакове. Разом із культурою представників малих народів втрачаються і їхні традиції, мистецтво, музика, література, ремесла.

Окрім цього, економіка розвивається доволі нерівномірно. Одні держави процвітають, інші, навпаки, потерпають через глобалізацію та нищення місцевого бізнесу великими міжнародними компаніями. Бурхливий розвиток економіки й транспорту призвів до значного забруднення планети. Один із найбільших викликів для людства — не допускати зміни клімату, забруднення води й повітря та накопичення сміття.

Глобалізація впливає ще й на те, як ми влаштуємо свій побут. Завдяки розвитку транспорту значно легше стало пересуватися. Тож якщо в якійсь країні спалахує війна, влада починає утискати громадян / громадянок чи виникають інші несприятливі умови, багато людей тікає з країни в пошуках кращої долі. Коли тисячі біженців одночасно виїжджають, це спричиняє чимало проблем — адже всім їм потрібно допомогти облаштуватися на новому місці. А це потребує значних зусиль і коштів. Часто людям доводиться повертатися на батьківщину.

Що ж робити з усіма цими проблемами? На це запитання в людства є відповідь — об'єднуватися. Та цього разу — заради того, щоб покращити людям життя. У всьому світі активісти борються з нерівністю, бідністю, екологічними проблемами. Щоб перемогти ці біди, необхідно долучати кожну людину до вирішення глобальних проблем. Інакше нашій найбільшій батьківщині — планеті Земля — може стати нелегко.

У 2013 році Боян Слат, тоді 13-річний школяр, зацікавився проблемою пластику, який забруднює океани. Зокрема в Тихому океані є так звана Велика тихоокеанська смітцева пляма — місце, в яке течією допи знесло тонни пластику, який дуже шкодить природі. Дотепер вважалося, що прибрати все це сміття неможливо. Але Боян розробив власну систему "виловлювання" пластику. Згодом він започаткував громадську організацію, зібрав кошти і після кількох невдалих спроб у 2021 році на решті створив пристрій, які можуть збирати пластик в океані та річках.

Частина Великої тихоокеанської смітцевої плями

Накопичення розуміння та усвідомлення понять

6 клас

Тема 1

Що таке сучасний світ, чим він відрізняється від світу минулого

§ 3. Яким є сучасний світ.

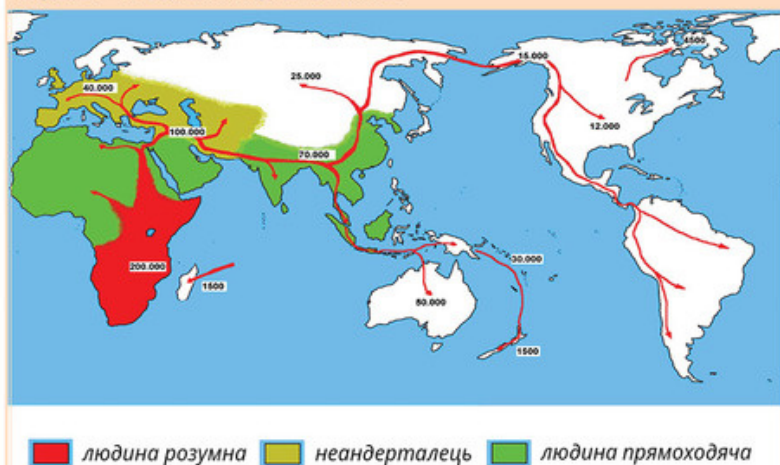
Головні риси сучасного глобального світу

Як змінилися наші уявлення про світ? Як змінився світ завдяки глобалізації?

Як люди уявляли світ у різні часи

1. Пригадай з уроків 5 класу, що означає поняття "глобалізація". Як воно пов'язане з латинським словом *globus* (куля)?
2. Пригадай, що таке "сільськогосподарська революція" та "Родючий Півмісяць". Як пов'язані ці поняття?
3. Роздивися **карту 1**, яка ілюструє розселення первісних людей. Як вона співвідноситься із **текстом 1**?

Карта 1 • Розселення первісних людей

7. Пригадай значення слова "урбанізація". Які особливості сучасного світу можна побачити на **світлинах 1-4** (фотографії початку 21 століття)?

Ти вже знаєш, що абсолютно позитивних явищ у світі не існує. Так само і глобалізація не завжди корисна. Перемішування культур викорінює деякі традиції і мови. Великі корпорації не завжди беруть до уваги інтереси своїх працівників.

Водночас у глобальному світі швидко поширюються хвороби. Відкривши для себе Америку, європейці привезли туди вітряну віспу, грип та кір, до яких у місцевих жителів не було імунітету. Епідемія іспанського грипу, яка поширилася під час Першої світової війни, забрала близько 50 млн життів — більше, ніж бойові дії.

м. Нью-Йорк, США

Як люди малювали карти в різні часи?

5. Пригадай з нашого курсу за 5 клас, як виглядала схема давнього поселення, видряпана на бивні мамонта. Його відкопали поблизу села Межиріч на Черкащині. Що на схемі було позначено?

Деякі історики й історикині вважають, що люди почали малювати карти ще до того, як навчилися писати. Найстарішій мапі 8,5 тисяч років. Це план міста, знайдений у Чатал-Гююку в Туреччині. А межиріцька схема зроблена аж 17 тисяч років тому.

Історичні та культурні зв'язки України

4. Пригадай з підручника нашого курсу для 5 класу, завдяки чому й кому Україна посідає визначне місце на культурній карті Європи та всього світу.

Русь-Україна протягом століть була знана в Європі як велика й могутня держава. Київські князі родичалися з представниками королівських родин майже усіх держав Європи: Норвегії, Швеції, Угорщини, Польщі, Франції, Візантії, Німеччини.

Міцними завжди були й мистецькі зв'язки. Архітектори церков та князівських палаців ще за часів Русі-України використовували досвід своїх колег з Візантії та Італії, Польщі та Чехії. Коли в 17–18 ст. у Європі поширився художній та архітектурний стиль бароко, українські митці теж перейняли його. Але створили власну версію — так зване козацьке бароко. Будівлі, зведені в цьому стилі, можна побачити в багатьох містах нашої держави.

Накопичення розуміння та усвідомлення понять

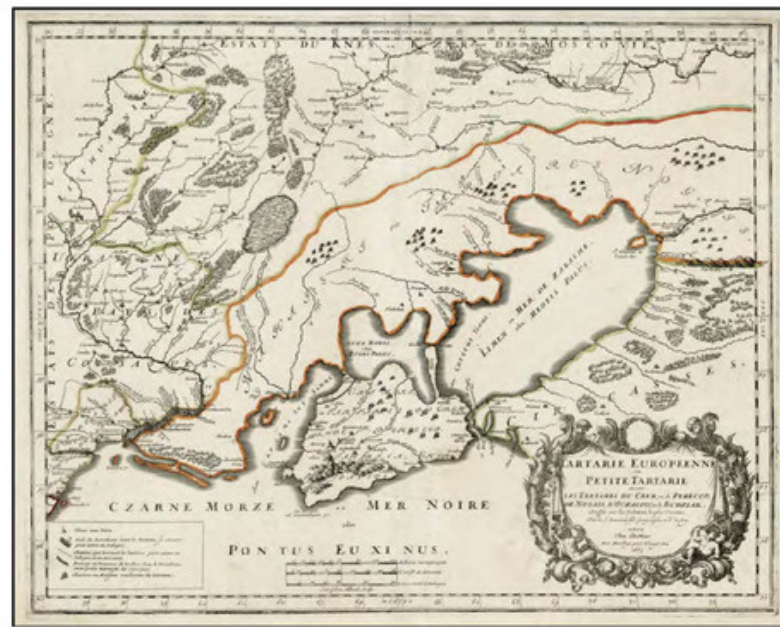
5 клас

2. Континенти, Європа і Україна на старовинних і сучасних картах

Наскільки правильно буде карта, залежить від майстерності автора й точності наявних у нього відомостей. Тому старовинні карти можуть суттєво відрізнятися одна від одної. Як же зрозуміти, що на них зображено?

Досліджувати старовинні карти нам допомагають так звані незмінні об'єкти. Людські поселення, фортеці чи поховання можуть із часом зникати чи змінювати назви. Але річки, моря, озера, острови, ліси, континенти змінюються набагато повільніше. Тож якщо вони нанесені на карту, це дає змогу зрозуміти, де було розташоване, скажімо, поселення або фортеця, яких уже не існує, або порівняти дані з карт різних часів.

6. Роздивися карту 17 ст. Ніколя Сансона та сучасну мапу. На обох знайди Крим і Дніпро. Які відмінності в розташуванні географічних об'єктів ти помічаєш?

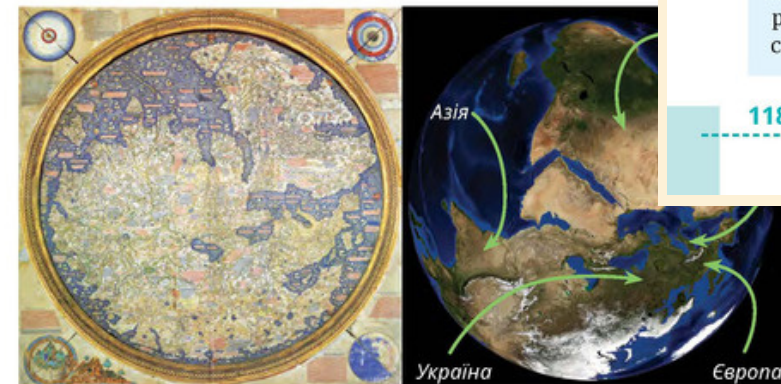
Ніколя Сансон. Карта Малої Татарії, України, Московії та Польщі, 1665 рік

Сучасна адміністративна карта України

7. Перед тобою два зображення. Ліворуч — мапа 15 ст., створена Фра Мауро. Праворуч — сучасна світлина тієї самої частини блена з космосу. Знайди відповіді на запитання.

- Про які континенти європейці ще не знали в середині 15 ст.?
- Який континент зображений найточніше?

§ 17. Старовинні й історичні карти

3. Що таке історична карта? Як читати історичну карту?

Окрім старовинних карт, важливими для вивчення історії є і дослідницькі історичні карти. Саме їх ти зустрічатимеш у підручниках і атласах. На таких картах зазвичай зображені певні землі в обраний період часу та події, що там відбувалися. Автор карти може позначити, які народи мешкали в певному регіоні, описати хід битви, дослідити торговельний маршрут, позначити, як території змінювали належність до певної держави й навіть чому це траплялося. Історична карта обов'язково має вказувати час, якому вона присвячена. Саме історична карта розповідає, як відбувалися події у часі та просторі.

Історична карта — карта, яка відображає історичні події, явища і процеси в конкретний період часу на певній території.

Історичні карти допомагають добре орієнтуватися в історії. Із назви ми можемо дізнатися про тему карти та історичний період (якщо йдеться про конкретний час). Масштаб допомагає зрозуміти, наскільки велика перед нами територія. Але найважливішою для розуміння є легенда карти.

Щоб скористатися історичною картою, потрібно знати "код", — навчитися розпізнавати різноманітні позначки, кольори та інше.

Легенда карти

- межі розселення племен і народів, території країн і держав
- напрямок руху учасників подій
- населені пункти
- місця і дати битв
- кордони держав і території всередині них

Масштаб — дробове число, яке показує, у скільки разів зменшено зображення місцевості на карті порівняно зі справжнім розміром. Тобто скільки сантиметрів реальної площі вміщає один сантиметр на карті.

118

Тема 9. Україна на карті в минулому і тепер

8. Знайди на **картах 1-2** легенду, назву та масштаб. Що можна дізнатися із легенд цих карт?

Масштаб 1:100000000 (в 1 см 100 км)

- Місто
- Кордони інших держав
- Сучасний кордон України

- Табір гетьмана Івана Виговського
- Конотоп
- Попівка
- Соснівка
- Самбір
- Підліпне
- Торговиця

§ 17. Старовинні й історичні карти

116

Тема 9. Україна на карті в минулому і тепер

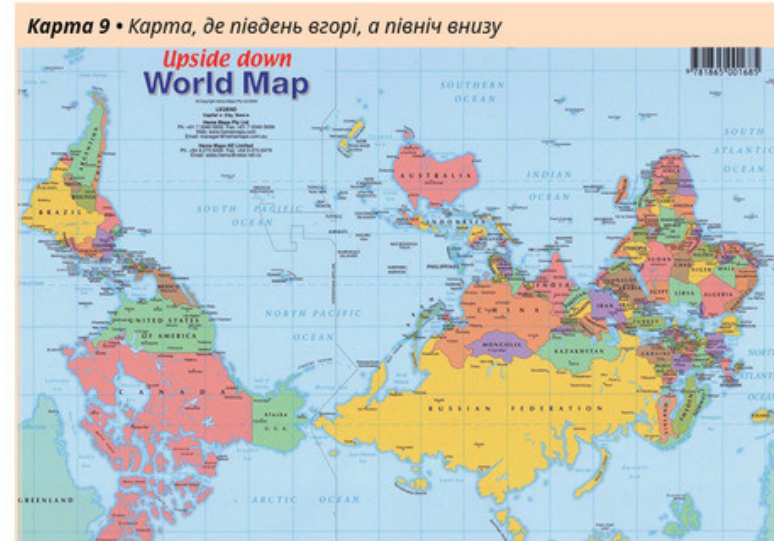
117

Накопичення розуміння та усвідомлення понять

6 клас

7. Розглянь **карту 9**. Чим вона незвична? Спробуй знайти Україну на ній. Порівняй цю карту з **картою 6**. Як змінюється погляд на світ відповідно до розташування континентів на цій карті?

Наш мозок сприймає те, що перебуває в центрі, як найважливіше, а те, що знаходиться нижче, — як менш важливе. Австраліїці перевертають карту на 180 градусів, і їхній материк-держава опиняється на центральному місці. Австралія виявляється островом, що лежить між трьома океанами: Тихим, Індійським і Південним.

Як використовують мапи для пояснення та розуміння світу

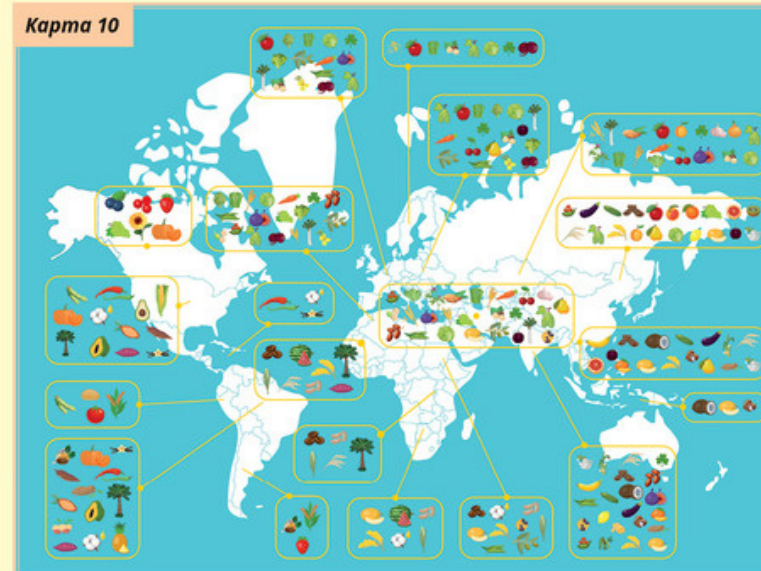
Окрім фізичних і політичних мап, важливе значення мають історичні та тематичні карти. Якщо на мапі світу, континенту чи окремої країни позначити інформацію про те, які тварини і рослини розповсюджені на цих землях, чи який спосіб правління або який рівень освіти населення існує в тій чи іншій країні, то нам буде значно легше зрозуміти навколишній світ.

Завдяки сучасним сервісам, зокрема супутниковим знімкам з космосу, можна створювати різноманітні мапи: планети, континенту, міста, вулиці тощо. *Google Maps* став звичним картографічним сервісом для багатьох людей у світі та в Україні.

23

§ 4. Як світ представлений на географічних і політичних мапах

8. Розглянь **карти 10, 11**. Про що вони розповідають? Дай їм назви.

24

Тема 1. Що таке сучасний світ, чим він відрізняється від світу минулого

	VII ст. до н. е.	
Скіфи прийшли в причорноморські степи	VII ст. до н. е.	У Китаї почали зводити великий мур (Велику китайську стіну), щоб відгородитися від кочових племен
	VII–V ст. до н. е.	
Грецькі колонії на узбережжі Чорного моря (Тіра, Ольвія, Херсонес, Феодосія, Пантікапей)	VII–V ст. до н. е.	Розквіт грецької цивілізації
	105 р.	
Навала племен гунів на Північне Причорномор'я. Знищення грецьких міст-колоній	105 р.	У Китаї винайшли папір
370–377 рр.	370–377 рр.	Навала племен гунів у Євразії: від Китаю та Монголії до Італії та Франції

§ 17. Україна на шкалі історичного часу

93

Глибока інтеграція трьох предметів

Історія України, всесвітня історія та громадянська освіта гармонійно поєднані в єдиному інформаційному просторі

Багато людей з різних країн світу дізналися про сучасну Україну завдяки міжнародному пісенному конкурсу "Євробачення". На ньому ми тричі виборювали перше місце (*джерело 1*).

Джерело 1 • Переможці Євробачення від України

Руслана Лижичко, 2004 р., м. Стамбул, Туреччина

Джамала, 2016 р., м. Стокгольм, Швеція

Гурт "Kalush Orchestra", 2022 р., м. Турин, Італія

5. Наведи приклади історичних та культурних зв'язків України з Європою та всім світом від минулих часів до сучасності.

Чому Україна сьогодні є світовим символом свободи та боротьби за незалежність

Україна відновила незалежність у 1991 році. Однак власну державу будувати непросто. Довелося боротися за демократію, вільні вибори й свободи громадян. У 2004 році відбулася Помаранчева революція — протести українців, спричинені масовими підробками результатів голосування на президентських виборах. Унаслідок протестів провели додатковий тур виборів і змінили Конституцію України, зменшивши повноваження президента.

Восени 2013 року українці знову вийшли на вулиці. Цього разу вони висловлювали протест проти того, що Президент Віктор Янукович відмовився підписати угоду про часткове членство України в Європейському Союзі. Українці наполягали на свободі вибору майбутнього країни. Влада злочинно застосувала зброю і насильство проти власних громадян. Російська Федерація скористалася ситуацією в Україні й навесні 2014 року окупувала Крим і частину Донецької та Луганської областей.

24 лютого 2022 року розпочався новий етап російсько-української війни. Росія намагається знищити нашу державу. Несправедливість та надзвичайна жорстокість цієї війни викликали обурення і протести громадян більшості країн світу. Сьогодні Україна та її мужня боротьба є символом свободи й незламності в усьому світі. Українці не впали духом і продовжують давати гідну відсіч ворогу.

Нестача української пшениці занепокоїла світ після російського вторгнення. Наша держава п'ята у світі за обсягом її продажів. До 2022 р. Молдова купувала в Україні 90 % потрібної країні пшениці, Ліван — понад 80 %, Катар — 65 %, Туніс, Лівія та Пакистан — близько 50 %. Якби не вдалося налагодити постачання, ці країни фактично опинилися би без хліба.

Карта 12 • Експорт пшениці Україною

3. Розглянь *діаграми 1, 2*, що показують участь України в міжнародній торгівлі станом на 2021 р. Випиши по три назви товарів, які Україна продає та купує найбільше. Порівняй сучасну торгівлю з торгівлею в Київській Русі (пригадай з §3).

Діаграма 1 • Продаж товарів Україною, 2021 р.

26

Тема 1. Що таке сучасний світ, чим він відрізняється від світу минулого

Джерело 3

Громадянський протест в Києві, осінь 2013 р.

Акція на підтримку України у Варшаві, Польща, весна 2022 р.

Джерело 4

Джерело 5

Акція на підтримку України в Лондоні, Велика Британія, весна 2022 р.

§ 5. Україна як частина Європи та всього світу

Розвиток критичного мислення

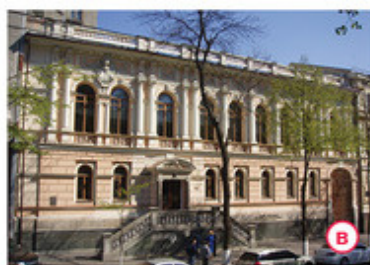
6. Поєднай експонати та музеї, в яких вони зберігаються. Наведи 2-3 аргументи, чому експонат має бути саме в цьому музеї. Чи можливі кілька варіантів відповідей?

Полтавський краєзнавчий музей, м. Полтава

Музей космонавтики ім. С. Корольова, м. Житомир

Музей мистецтв ім. Богдана і Варвари Ханенків, м. Київ

Національний музей історії України у Другій світовій війні, м. Київ

Кістяк мамонта, знайдений під час розкопок на Полтавщині

Губна гармоніка "HONNER-ORCHESTER II" часів Другої світової війни

Місяцехід, 1973 р.

Хуан де Сурбаран. Натюрморт із млинком для шоколаду. Бл. 1640-х років

193

Природничі

Музеї, присвячені природознавству, зберігають зразки флори та фауни, тобто рослин і тварин, які населяли нашу планету в минулому і тепер живуть на Землі. Крім цього, такі музеї досліджують скам'янілості та мінерали. Ці музеї постали з колекцій цікавинок і курйозів, які створювали в Європі у XVIII–XIX ст.

7. Розглянь фото (джерела 5 та 6) і прочитай додаткову інформацію до них. Чим відрізняються ці експонати і музеї? Який з них є науковою установою?

Джерело 5

"Скелет кентавра" — фантастичної істоти-людиноконя — з музею Барнума, заснованого 1841 року в м. Нью-Йорк, США

Фінеас Барнум став відомим завдяки неймовірним шоу, під час яких демонстрував різноманітні фальшиві відкриття, фокуси та циркові вистави. У його музеї можна було знайти різні дивовижі: діорами, воскові фігури, мумію русалки, акваріум, блошиний цирк і десятки інших неймовірностей.

Джерело 6

Скелет кита з найвідвідуванішого природничого музею у світі — Музею природознавства в Лондоні (Велика Британія)

Музей заснували у 1881 р. Найбільше він відомий колекціями метеоритів і скелетів динозаврів.

Сьогодні там зберігаються понад 80 млн об'єктів, які збирали 300 років. У музеї є дослідницький центр, який займається описом тварин і рослин та консервацією експонатів.

194

Цікавий факт

У 1896 році Лувр придбав за величезні на той час гроші (200 тис. франків) золоту корону скіфського царя. І фахівці музею, і запрошені експерти визнали її справжньою. Визнали фальшування лише за 7 років, але з музею не забрали, адже ця підробка є витвором мистецтва.

Тіара (корона) скіфського царя Сайтаферна. Вишукана підробка ювеліра Ізраїля Рухомовського з м. Одеси

- Пригадай, як сучасні історики досліджують матеріальні джерела. Які теперішні методи могли б допомогти експертам із XIX ст.?

Подальше використання текстових і візуальних джерел за системою запитань і завдань

3. Роздивися обкладинки біографічних книжок (джерела 1–4). Як гадаєш, чому ці особи зацікавили істориків і письменників? Що ти знаєш про цих людей? Чи можна за короткими назвами книжок з'ясувати, що об'єднує героїв і героїнь історичних біографій, а чим вони відрізняються?

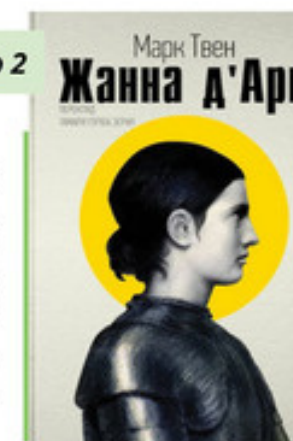
3. Роздивися обкладинки біографічних книжок (джерела 1–4). Як гадаєш, чому ці особи зацікавили істориків і письменників? Що ти знаєш про цих людей? Чи можна за короткими назвами книжок з'ясувати, що об'єднує героїв і героїнь історичних біографій, а чим вони відрізняються?

Джерело 1

Книжка про українського гетьмана 17 ст. Богдана Хмельницького, який заснував першу козацьку державу в Україні

Джерело 2

Книжка про національну героїню Франції 15 ст. Жанну д'Арк. Вона очолила війну французів проти англійців у 1429 р. й допомогла французькому королю утримати владу

Джерело 3

Книжка про найвідомішу авторку детективів з Англії Агату Крісті, яка жила у 20 ст.

Джерело 4

Книжка про українського поета й правозахисника Василя Стуса. Він у другій половині 20 ст. боровся за право українського народу на незалежність і загинув у радянському концтаборі

Сучасні історики та історикині вже не приписують усі здобутки правителям, однак і досі часто оповідають про відомих людей. По-перше, про них залишилося більше інформації, ніж про пересічних осіб, тобто в істориків є матеріал для роботи. По-друге, для читачів визначні люди — наче давні знайомі, про яких з'явилася нагода дізнатися щось нове. Саме в цьому таємниця популярності біографій — книжок, присвячених життєвому шляху окремих

Подальше використання текстових і візуальних джерел за системою запитань і завдань

Історики як люди свого часу

- Прочитай *джерела 1-4* про відомих істориків минулого та сучасності. Що об'єднує усі ці описи? Чим вони відрізняються?
- У чому полягає значущість діяльності цих людей (*джерела 1-4*)? Обери одного-двох вітчизняних істориків чи історичкинь і підготуй розповідь про них у вигляді листа своїм одноліткам з інших країн.

Джерело 1

Самійло Васильович Величко (1670–1728) — канцелярист Війська Запорозького. Родом з Полтавщини. Він був козацького походження, навчався в Києво-Могилянській колегії.

Самійло Величко є автором найвизначнішого й найбільшого українського літопису, створеного в першій половині 18 ст.

У цьому творі викладена історія української козацької держави. Літопис охоплює події від 1620 до 1700 або навіть до 1720 року.

Для написання твору автор використав українські, польські, німецькі документи. Сучасні історики підтверджують правдивість джерел, використаних у Літописі Самійла Величка.

Обкладинка Літопису Самійла Величка

Джерело 2

Джеймс Мейс (1952–2004) — один з найвідоміших американських дослідників історії України у 20 ст. Працював в Українському науковому інституті Гарвардського університету в США.

У 1985 р. очолив спеціальну історичну Комісію Конгресу США з вивчення Голоду в Україні. Він зібрав багато доказів того, що в 1932–1933 роках радянська влада свідомо й навмисно влаштувала в Україні Голодомор.

Титульні сторінки звіту про Голод в Україні. Упорядник Джеймс Мейс

Джеймс Мейс став одним з ініціаторів запровадження Дня пам'яті жертв Голодоморів. Щороку в четверту суботу листопада ми вшановуємо пам'ять жертв Голодоморів: "...давайте цього дня поставимо на підвіконня запалену свічку, щоб згадати мільйони розстріляних, померлих від голоду..."

51

§9. Хто вивчає минуле

Джерело 3

Обкладинка книжки Фернана Броделя

Фернан Бродель (1902–1985) — один з найвідоміших французьких істориків 20 ст. На початку Другої світової війни він пішов захищати батьківщину, але одразу потрапив у полон.

У концтаборі до кінця війни Фернан Бродель працював на залишках шкільних зошитів. У нього не було жодних документів і книг, тому спирався лише на власну пам'ять, на ті знання, які він накопичив раніше, працюючи в архівах та бібліотеках багатьох країн. Результатом цієї роботи став рукопис книги про історію середньовічного Середземномор'я.

Після війни Фернан Бродель повернувся до Франції, працював в університеті й завідував кафедрою сучасної цивілізації. Історик досліджував періоди в кілька століть.

Джерело 4

Наталія Яковенко — сучасна українська історичка, професорка Національного університету "Києво-Могилянська академія", докторка історичних наук. В університеті вивчала не історію, а давні мови — латинську та грецьку.

Вчена досліджує історію української шляхти, вивчає, як виникали історичні ідеї та уявлення, як минуле стає історією.

Наталія Яковенко є авторкою "Нарису історії України з найдавніших часів до кінця 18 століття". Також вона написала книгу "Вступ до історії" про виникнення історії як науки та про розвиток історичних ідей від давніх часів до сьогодення.

У 2006 р. історичку було визнано однією зі ста найбільш впливових жінок України.

Обкладинка книжки Наталі Яковенко

52

Тема 2. Що таке минуле, хто і як його вивчає

Поєднання інфографіки, джерел, схем

7. Чому ці люди скупчились в одному місці? Що спонукало їх залишити свої домівки?

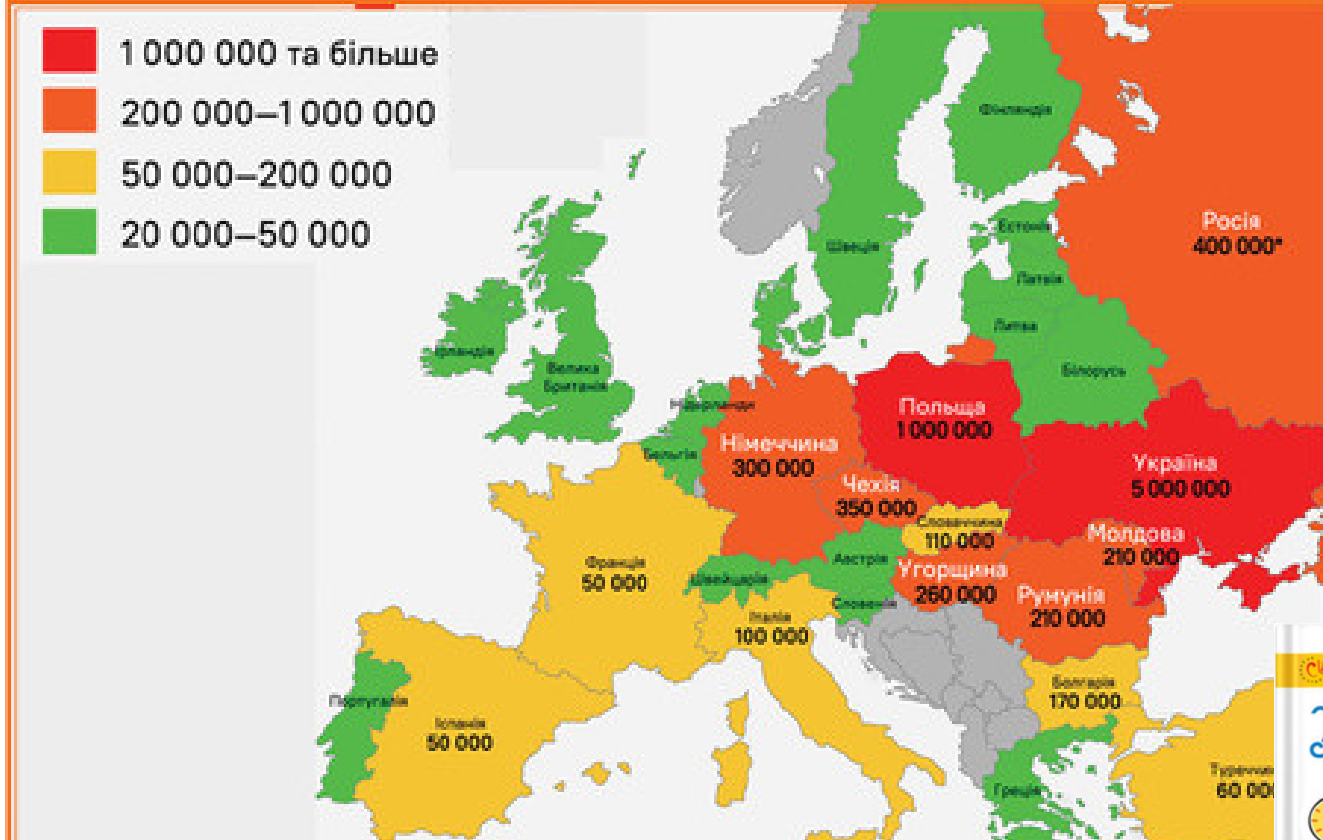

Джерело 2

Лютий 2022 року.
Вокзал у Львові. Українці
намагаються виїхати
до Польщі у зв'язку
з широкомасштабним
вторгненням Росії

9. Розглянь **карту 16**. Чому вона присвячена? Зверни увагу на час створення карти. Як вона пов'язана з **джерелом 2**? Що потрібно, щоб дані цієї карти змінилися?

Карта 16 • Кількість українських біженців у російсько-українській війні станом на 27 квітня 2022 року

* ця кількість охоплює тисячі примусово переміщених українців, яких вивезли до Росії проти їхньої волі

Поєднання інфографіки, джерел, схем

Національно-патріотичне виховання

■ Сюжети

Факти з різних
періодів історії
України

■ Зв'язок зі світом

Українська історія
у світовому контексті

■ Культура

Розвиток інтересу
та любові до
власної культури

Біографія одного з авторів цього курсу — Ігоря Цеунова — є прикладом того, як життя кожної людини тісно переплітається з історичними подіями. Пан Ігор є істориком і вчителем історії. Він працював над підручником, який був у тебе торік — для 5 класу. Однак, коли в лютому 2022 року злочинна російська влада розпочала черговий наступ на нашу країну, він вирушив боронити Батьківщину від ворога. На момент написання цього параграфа пан Ігор одужував після поранення. Фото з його телефону вже є історичним джерелом. Вони розповідають про те, як змінилося життя окремої людини під час війни.

3. Уяви, що ти розповідаєш онукам про події, свідком яких ти був чи була у дитинстві. Поясни, що вони бачать на цій світлині (**джерело 7**). Чи можеш ти вважати, що знаєш когось із зображених людей?

Джерело 7

Ігор Цеунов (ліворуч), співавтор підручника для 5 класу, на фронті з побратимами

у 2014 році злочинною окупацією Кримського півострову та бойовими діями на території Донецької та Луганської областей. Криваве продовження ця війна отримала 24 лютого 2022 року, коли російська армія рушила на нашу країну з усіх боків. Уся територія нашої країни опинилася під обстрілами, зазнала руйнувань, людей спіткало невимовне горе.

Кожен громадянин і кожна громадянка нашої держави (і діти, і дорослі) мають власну історію цієї війни. Хтось переїхав до іншої країни, хтось — до безпечнішої частини України, хтось залишився вдома й вимушений ховатися у бомбосховища чи метро під час невинуватих ворожих атак. Усі матимуть власну історію, не схожу на інші. Це і воїни, солдати й генерали, і волонтери, і вчителі, і лікарі, і пожежники, і пекарі — усі не перелічиш. Спогади про воєнні місяці — це не лише особисте. Вони є частиною "великої" історії. Ця велика історія пов'язана з тим, як Україна як держава змогла себе захистити, як інші країни допомогли нам зброєю, як прийняли твоїх однолітків у школах різних країн. В історії людства назавжди залишаться і промови Президента України Володимира Зеленського, і зусилля союзників нашої Батьківщини, і подвиги звичайних людей.

5. Чи можна на цих фотографіях (джерела 5-8) визначити, де мала історія, а де — велика? Чому?

6. Що потрібно для того, щоби мала історія стала частиною великої? (Підказка: подумай про різні матеріальні та письмові джерела, які можуть для цього згодитися)

Джерело 5

Вчителька математики Світлана Попова з Бородянки (на Київщині) веде онлайн-урок надворі. Її будинок зруйнувала російська ракета. 2022 р.

Джерело 6

Українські військові на сході України. 2022 р.

Джерело 7

Волонтери привезли допомогу армії

Джерело 8

Засідання Контактної групи з питань оборони України. Січень 2023 р., авіабаза "Рамштайн" (Німеччина)

Підсумкові запитання і завдання

1. Свідками яких історичних подій були члени твоєї родини? Запиши їх назви та дати.
2. Що таке життєва історія?
3. Наведи приклад зв'язку життя окремої людини та певної історичної події.
4. Що можна дізнатися, вивчаючи життєві історії людей? Що потрібно, аби життєві історії стали частиною великої історії?

Домашнє завдання

Уяви, що ти народилася чи народився 100, 200 чи 300 років тому. Завтра тобі виповнюється 100 років. Запиши текст промови, яку ти виголосиш на святкуванні дня народження. У ній розкажи, свідком яких історичних подій ти є і як вони на тебе вплинули (або ти на них).

7. Що у джерелах 1-11 підтверджує, що на території України державність має давню історію? Знайди ознаки держави в історичних прикладах.

Джерело 1

Данило Галицький — одна з найвидатніших постатей в історії Української держави. Князь Галичини й Волині, а також король Русі, він увічнив своє ім'я як мудрий правитель і талановитий полководець. Тому не дивно, що сьогодні його вважають національним героєм, а його пам'ять всіляко вшановують.

Пам'ятник галицько-волинському князю Данилу Галицькому (1199-1264) у Львові

Джерело 2

Карта українських земель у складі сусідніх держав у XIV-XV ст.

Протягом XIV ст. Литовське князівство перетворилося на велику державу, яка увійшла в історію під назвою Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське. Давньоруська/давньоукраїнська мова довгий час була в ньому державною мовою. Залишилися в силі руські закони й звичаї, від кінця XIV ст. підтверджені в договорах ("рядах") великого князя з місцевими землевласниками та городянами. За боярами-воїнами закріплено їхні землі, з яких належить служити збройну службу на виклик удільного князя; по містах, як і давніше, живе торговий і ремісничий люд у "праві міському руському".

Джерело 3

Герб часів київського князя Володимира Святославовича (980-1015) на монетах-злотниках

Злотники Володимира були одними з перших монет київського карбування.

Джерело 4

У 1649 році Богдан Хмельницький та польський король Ян II Казимир уклали Зборівський договір, в якому заклали основи козацької держави. Договір закріпив під владою держави під назвою Військо Запорозьке значну територію. Нова держава отримала нові кордони, свою грошову систему і податки на потреби держави (а не для польського короля), пошту, власний суд та уряд, право на самостійну торгівлю та міжнародні відносини.

Джерело 5 • Підписи українських гетьманів XVII-XVIII століть

Підпис гетьмана Богдана Хмельницького

Підпис гетьмана Івана Мазепи

Джерело 6

Пам'ятник "Молитва за Україну" з постатями п'яти українських гетьманів у колишній козацькій столиці (м. Батурин)

Україна і світ | вступ до історії та громадянської освіти

6 клас

Інтегрований курс

Запитання і завдання, придатні для формувального оцінювання

Підсумкові запитання і завдання

1. Що спільного та відмінного в музеїв, описаних у цьому параграфі?
2. Навіщо відкривають наукові музеї? Що в них можна побачити?
3. Музеї якого типу подобаються тобі найбільше? Де б хотілося побувати?
4. Що досліджують науковці в художніх музеях?

Домашнє завдання

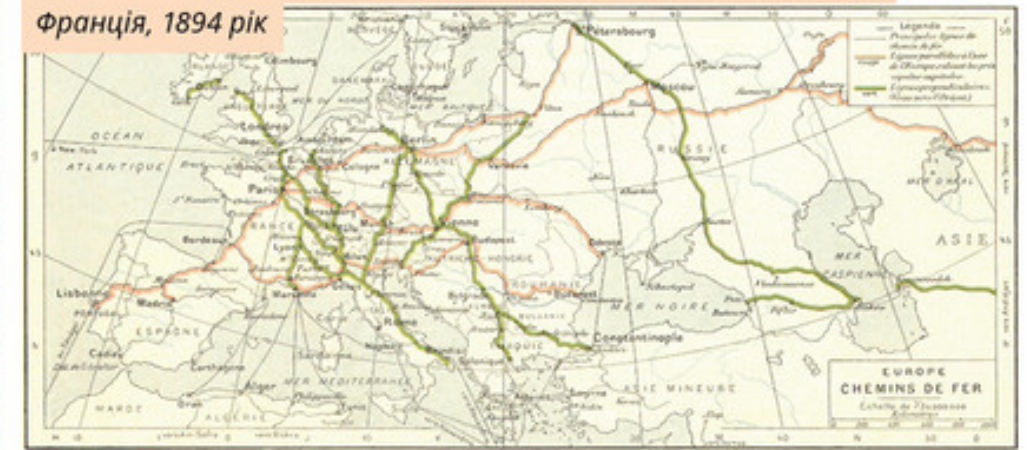
1. Якщо маєш таку можливість, за допомогою дорослих здійсни подорож віртуальним музеєм (ти знайдеш посилання на їхні сайти, якщо шукатимеш за назвою музею, наприклад, *The British Museum*, *Musée d'Orsay*, *Rijksmuseum*). Обери цікавий експонат і підготуй про нього коротку доповідь.
2. Придумай власний музей, експозиція якого розповідала про твої захоплення.

Підсумкові запитання і завдання

1. Які ключові слова треба використати для розповіді про розвиток промисловості? Запиши їх у хронологічній послідовності.
2. Які винаходи вплинули на початок промислової революції?
3. Про що свідчить поява мережі залізничного сполучення в Європі наприкінці XIX ст.?

Карта 19 • Європейські залізниці. Карта з Класичного атласу, Франція, 1894 рік

Домашнє завдання

Історики переконані, що промислова революція змінила людські життя не менше, ніж свого часу поява сільського господарства. Наведи приклади такого впливу, спираючись на матеріали підручника.

Дякуємо за увагу!

Авторський колектив
і команда видавництва
«Світич» завжди на зв'язку
з вами!

Електронна пошта

courses@svitdovkola.org

Група у Facebook

[Історія та громадянська освіта в НУШ](#)

Сайт методичної підтримки

SvitDovkola.org

